СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ

„Димитър А. Ценов" - Свищов

KreativEU
Knowledge & Creativity European University

Международна научно-практическа конференция

90 години дарителство, знание, иновации и устойчиво развитие в СА „Д. А. Ценов" – Свищов

Том I

5-7 ноември 2026 г.

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ

90 ГОДИНИ ДАРИТЕЛСТВО, ЗНАНИЕ, ИНОВАЦИИ И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ В СА „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

Свищов, 5-7 ноември 2026 г.

Посветена на 90 години от създаването на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“

Сборник с доклади

ТОМ I

Международната научно-практическа конференция е организирана при изпълнение на Административен договор № КП-06-МНФ/23 от 18.08.2026 г. (BNSF-1.010-0023-C01) на Фонд „Научни изследвания“ при МОН по Процедура за подкрепа на международни научни форуми, провеждани в Република България

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2026

ПРОГРАМЕН КОМИТЕТ
Доц. д-р Марин Маринов
Ректор на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ – председател
Проф. д-р Красимир Шишманов
Проф. д. н. Божидар Божинов
Проф. д-р Любчо Варамезов
Доц. д-р Маргарита Шопова
Доц. д-р Ваня Григорова
Доц. д-р Румен Ерусалимов
Доц. д-р Пламен Йорданов
Доц. д-р Драгомир Илиев
Доц. д-р Иван Марчевски
Доц. д-р Ирена Емилова
Доц. д-р Сергей Найденов
Доц. д-р Катя Личева
Проф. д-р Пенка Шишманова
Доц. д-р Елена Йорданова
Доц. д-р Пламен Петков
Доц. д-р Пепа Стойкова
Доц. д-р Михаил Чиприянов
Доц. д-р Любка Илиева
Доц. д-р Теодора Филипова
Ст. преп. Елка Узунова
Ст. преп. д-р Радослав Николов

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ
Доц. д-р Здравко Любенов – *председател*
Проф. д-р Светослав Илийчовски
Проф. д-р Атанас Атанасов
Доц. д-р Галина Чиприянова
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Красимира Славева
Гл. ас. д-р Асен Божиков
Ст. преп. д-р Венцислав Диков

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ
Проф. д-р Атанас Атанасов – *председател*
Проф. д-р Светослав Илийчовски
Проф. д-р Красимир Шишманов
Доц. д-р Искра Пантелеева
Доц. д-р Танер Исмаилов
Доц. д-р Здравко Любенов
Доц. д-р Галя Иванова-Кузманова
Доц. д-р Ирена Емилова
Доц. д-р Христо Сирашки
Доц. д-р Елена Йорданова
Доц. д-р Любка Илиева
Доц. д-р Валентин Милинов
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Венцислав Василев
Доц. д-р Зорница Петкова

Публикуваните материали са рецензирани по метода на двойно сляпо рецензиране. Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете. Фонд „Научни изследвания“ не носи отговорност за съдържанието на докладите, представени на научния форум, както и за съдържанието на рекламните и други материали за него.

ISBN 978-954-23-2686-1 (print)
ISBN 978-954-23-2687-8 (online)

D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS – SVISHTOV

INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE

90 YEARS OF CHARITY, KNOWLEDGE, INNOVATION AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS - SVISHTOV

Svishtov, 5th - 7th November 2026

Dedicated to the 90th anniversary since the establishment of D. A. Tsenov Academy of Economics

Conference Proceedings

VOLUME I

The International Scientific and Practical Conference was organized in the implementation of Administrative Contract № КП-06-МНФ/23 of August 18, 2026 (BNSF-1.010-0023-C01), awarded by the Bulgarian National Science Fund at the Ministry of Education and Science under the Procedure for Support of International Scientific Forums Held in the Republic of Bulgaria

Tsenov Academic Publishing House
Svishtov
2026

PROGRAM COMMITTEE
Assoc. Prof. Marin Marinov, PhD
Rector of D. A. Tsenov Academy of Economics
Prof. Krasimir Shishmanov, PhD
Prof. Bozhidar Bozhinov, PhD
Prof. Lyubcho Varamezov, PhD
Assoc. Prof. Margarita Shopova, PhD
Assoc. Prof. Vanya Grigorova, PhD
Assoc. Prof. Rumen Jerusalemov, PhD
Assoc. Prof. Plamen Yordanov, PhD
Assoc. Prof. Dragomir Iliev, PhD
Assoc. Prof. Ivan Marchevski, PhD
Assoc. Prof. Irena Emilova, PhD
Assoc. Prof. Sergey Naydenov, PhD
Assoc. Prof. Katya Licheva, PhD
Prof. Penka Shishmanova, PhD
Assoc. Prof. Elena Yordanova, PhD
Assoc. Prof. Plamen Petkov, PhD
Assoc. Prof. Pepa Stoykova, PhD
Assoc. Prof. Mihail Chipriyanov, PhD
Assoc. Prof. Lyubka Ilieva, PhD
Assoc. Prof. Teodora Filipova, PhD
Senior Lecturer Elka Uzunova
Senior Lecturer Radoslav Nikolov, PhD

ORGANIZING COMMITTEE
Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov. PhD, Chairman
Prof. Svetoslav Iliychovski, PhD
Prof. Atanas Atanasov, PhD
Assoc. Prof. Galina Chipriyanova, PhD
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, PhD
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, PhD
Ch. Assist. Prof. Asen Bozhikov, PhD
Sen. Lect. Ventsislav Dikov

EDITORIAL BOARD
Prof. Atanas Atanasov, PhD – Chair
Prof. Svetoslav Iliychovski, PhD
Assoc. Prof. Iskra Panteleeva, PhD
Prof. Krasimir Shishmanov, PhD
Assoc. Prof. Taner Ismailov, PhD
Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov, PhD
Assoc. Prof. Galya Ivanova-Kuzmanova, PhD
Assoc. Prof. Irena Emilova, PhD
Assoc. Prof. Hristo Sirashki, PhD
Assoc. Prof. Elena Yordanova, PhD
Assoc. Prof. Lyubka Ilieva, PhD
Assoc. Prof. Valentin Milinov, PhD
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, PhD
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, PhD
Assoc. Prof. Ventsislav Vasilev, PhD
Assoc. Prof. Zornitsa Petkova, PhD

The published materials have been peer-reviewed using the double-blind review method. The authors are solely responsible for the content of the materials, the opinions expressed, the data used, the cited sources, and the linguistic formatting of the texts. The Bulgarian National Science Fund bears no responsibility for the content of the papers presented at the scientific forum, nor for the content of its promotional or other materials.

ISBN 978-954-23-2686-1 (print)
ISBN 978-954-23-2687-8 (online)

СЪДЪРЖАНИЕ

ТОМ I
ПЛЕНАРНИ ДОКЛАДИ

ЗНАНИЕ, ИНОВАЦИИ И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ В СЪВРЕМЕННОТО ВИСШЕ ОБРАЗОВАНИЕ – ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
Проф. д.н Божидар Божинов 9

PREPARING FUTURE PROFESSIONALS IN BUSINESS SCIENCES FOR THE AI ERA: COMPETENCIES AND CURRICULAR CHALLENGES
Prof., Célio Gonçalo Cardoso Marques, PhD, Senior Technician, MSc, Ana Catarina Gomes Almeida 27

INVESTIGATING GRANGER CAUSALITY BETWEEN GDP-RELATED INDICATORS: EVIDENCE FROM BULGARIA AND ROMANIA
Professor, Alexandru-Lucian Manole, PhD., Professor, Cristian-Marian Barbu, PhD. 43

ФИНАНСИ, ИКОНОМИКС, ЗАСТРАХОВАНЕ И ОСИГУРЯВАНЕ

АНАЛИЗ НА ЦЕНОВИЯ ТРЕНД НА БЪЛГАРСКИТЕ БОРСОВО ТЪРГУВАНИ ТУРИСТИЧЕСКИ ДРУЖЕСТВА, СЛЕД COVID И ПРИ ВОЙНАТА В УКРАЙНА
Проф. д-р Стефан Симеонов, Алексей Гудев, докторант 57

LEASING AS STRATEGIC FINANCING TOOL
Prof. Tatjana Spaseska, PhD, Emilija Gjorgjioska, Aneta Risteska-Jankuloska 64

ФИНАНСОВАТА ГРАМОТНОСТ КАТО ФАКТОР ЗА ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА ЕНЕРГИЙНАТА БЕДНОСТ И ПРЕХОДА КЪМ НИСКОВЪГЛЕРОДНО ОТОПЛЕНИЕ
Доц. д-р Александрина Александрова 73

РАЗВИТИЕ И ДИФЕРЕНЦИАЦИЯ НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ПАЗАРИ НА БАЛКАНИТЕ: СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ ЗА ПЕРИОДА 2015–2024 Г.
Доц. д-р Венцислав Василев 80

ФИНАНСОВ КОНТРОЛИНГ И БИЗНЕС ОРГАНИЗАЦИИТЕ
Доц. д-р Людмил Кръстев 88

ИКОНОМИЧЕСКА ПРИРОДА НА РАЗХОДИТЕ ВЪВ ВИСШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ
Доц. д-р Марин Маринов 93

ГЛОБАЛИЗАЦИЯТА И НЕЙНОТО ВЛИЯНИЕ ВЪРХУ МЕЖДУНАРОДНИТЕ ФИНАНСИ И ИНВЕСТИЦИИТЕ
Доц. д-р Наталия Силичева 102

ПЕРСПЕКТИВИ ПРЕД СИСТЕМАТА ЗА СОЦИАЛНО ПОДПОМАГАНЕ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Николай Нинов 109

ТЕНДЕНЦИИ В ПРОДЪЛЖИТЕЛНОСТТА НА ОСИГУРИТЕЛНИЯ СТАЖ ПРИ МАТЕРИАЛИЗИРАНЕ ПРАВОТО НА ПЕНСИЯ ЗА ОСИГУРИТЕЛЕН СТАЖ И ВЪЗРАСТ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Пламен Йорданов, гл. ас. д-р Маргарита Николова 120

ПОЛОВО-ВЪЗРАСТОВИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ПУБЛИЧНОТО ПЕНСИОННО ОСИГУРЯВАНЕ ПРИ СТАРОСТ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Пламен Йорданов, гл. ас. д-р Маргарита Николова 129

ВЛИЯНИЕ НА ОСНОВНИТЕ ФАКТОРИ ВЪРХУ РЕАЛИЗИРАНИЯ ПРЕМИЕН ПРИХОД ПРИ ЗАСТРАХОВАНЕТО НА СГРАДИ И ДОМАШНО ИМУЩЕСТВО
Доц. д-р Румен Ерусалимов 139

БОНУС-МАЛУС СИСТЕМАТА ПРИ ЗАСТРАХОВКАТА „ГРАЖДАНСКА ОТГОВОРНОСТ НА АВТОМОБИЛИСТИТЕ“ В БЪЛГАРИЯ – ПРОБЛЕМИ И РЕШЕНИЯ
Доц. д-р Румен Ерусалимов, д-р Николай Илиев 147

ФИСКАЛНА ПОЛИТИКА И МАКРОИКОНОМИЧЕСКА СТАБИЛНОСТ В УСЛОВИЯ НА КРИЗА: ЕМПИРИЧНИ ИЗМЕРЕНИЯ ЗА БЪЛГАРИЯ (2019–2022)
Доц. д-р Танер Исмаилов, доц. д-р Махмут Кадир Ишгювен 155

ЖИЗНЕНИЯТ ЦИКЪЛ НА ПОТРЕБИТЕЛИТЕ КАТО ФАКТОР ЗА ДИФЕРЕНЦИАЦИЯ НА ТЪРСЕНЕТО НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИ ПРОДУКТИ
Гл. ас. д-р Анелия Панева 163

ПОТЕНЦИАЛНА РОЛЯ НА ТЕЛЕМАТИЧНИТЕ СИСТЕМИ В ЗАСТРАХОВАНЕТО И ПОДОБРЯВАНЕ НА ПЪТНАТА БЕЗОПАСНОСТ В БЪЛГАРИЯ
Гл. ас. д-р Валентина Нинова 171

СЪСТОЯНИЕ НА ПРОФЕСИОНАЛНИТЕ ПЕНСИОННИ ФОНДОВЕ В БЪЛГАРИЯ И ВЪЗМОЖНОСТИТЕ ИМ ЗА ИЗПЛАЩАНЕ НА АДЕКВАТНИ ПЕНСИИ ЗА РАННО ПЕНСИОНИРАНЕ
Гл. ас. д-р Йордан Йорданов 179

РОЛЯТА НА ИНФЛАЦИЯТА ВЪРХУ ПОКУПАТЕЛНАТА СПОСОБНОСТ НА ДОМАКИНСТВАТА В БЪЛГАРИЯ
Гл. ас. д-р Петя Василева 188

ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ПАЗАРА НА ТРУДА
Гл. ас. д-р Таня Илиева 195

ВОЛАТИЛНОСТТА КАТО АКТИВ: АНАЛИЗ НА VIX И ETF АЛТЕРНАТИВИ ЗА ИНВЕСТИТОРИТЕ
Гл. ас. д-р Цветан Павлов 201

СТАБИЛНОСТ НА БЪЛГАРСКИЯ БАНКОВ СЕКТОР В УСЛОВИЯТА НА МАКРОИКОНОМИЧЕСКИ ТУБОЛЕНЦИИ И ПОДГОТОВКА ЗА ЧЛЕНСТО В ЕВРОЗОНАТА
Ас. д-р Рая Драгоева 209

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА АДАПТАЦИЯ НА БЪЛГАРСКИЯ ПАЗАР НА ТРУДА КЪМ ИЗКУСТВЕНИЯ ИНТЕЛЕКТ: СРАВНЕНИЕ С ЕС-27
Ас. Велислава Петрова 216

ВЛИЯНИЕТО НА РЕГЛАМЕНТА MICA ВЪРХУ ФИНАНСОВАТА СТАБИЛНОСТ И РИСКОВЕТЕ НА КРИПТО ПАЗАРА В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
Д-р Габриела Кръстева 224

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РАЗВИТИЕ И УСЪВЪРШЕНСТВАНЕ ОРГАНИЗАЦИОННАТА РАМКА НА ПЕНСИИТЕ ЗА ОСИГУРИТЕЛЕН СТАЖ И ВЪЗРАСТ В БЪЛГАРИЯ
Д-р Жанета Ангелова 230

ОЦЕНКА НА РИСКОВИЯ ПРОФИЛ НА ПЛАЩАНИЯТА ПО ЗАСТРАХОВКИ „ИМУЩЕСТВО“ И „КАСКО НА МПС“ НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ПАЗАРИ В ЮГОИЗТОЧНА ЕВРОПА ЗА ПЕРИОДА 2015–2024 Г.
Д-р Радка Василева 238

ИСТОРИЯ НА ЕВРОТО: ВЪЗНИКВАНЕ, РАЗВИТИЕ И ЛОГИКА НА ВАЛУТНАТА КОНСТРУКЦИЯ
Докторант Атанаска Минчева 246

ДАНЪЧНИТЕ ОБЛЕКЧЕНИЯ КАТО РЕШЕНИЕ ЗА УСТОЙЧИВОТО ФИНАНСИРАНЕ НА МЛАДЕЖКИТЕ ЦЕНТРОВЕ В БЪЛГАРИЯ
Докторант Ахмед Куйтов 254

ОПТИМИЗИРАНЕ НА ПРОДАЖБИТЕ НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ КОМПАНИИ В УСЛОВИЯТА НА ТУРБУЛЕНТНОСТ
Докторант Габриела Спасова 261

СРАВНИТЕЛЕН ПРЕГЛЕД НА МЕТОДИТЕ ЗА ИЗЧИСЛЯВАНЕ НА ПЕНСИЯ ПРИ ПРИЛАГАНЕ НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ РЕГЛАМЕНТИ И МЕЖДУНАРОДНИ ДОГОВОРИ В ОБЛАСТТА НА СОЦИАЛНАТА СИГУРНОСТ, ПО КОИТО РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ Е СТРАНА
Докторант Диляна Йорданова 269

ДЕКАРБОНИЗАЦИЯ И ИКОНОМИЧЕСКИ РАСТЕЖ В БЪЛГАРИЯ: ДИНАМИКА И ВЗАИМОВРЪЗКИ В КОНТЕКСТА НА ЗЕЛЕНИЯ ПРЕХОД
Докторант Иван Спасов 277

СИТУАЦИОНЕН АНАЛИЗ НА БАНКОВОТО ЖИЛИЩНО КРЕДИТИРАНЕ В БЪЛГАРИЯ – РЕГИОНАЛНИ АСПЕКТИ
Докторант Инна Борозенкова 284

ИЗКУСТВЕНИЯТ ИНТЕЛЕКТ ПРИ УПРАВЛЕНИЕТО НА ПАРИЧНИТЕ ПОТОЦИ И ЛИКВИДНОСТТА В ERP/BI СРЕДАТА: МЕХАНИЗМИ, ЕФЕКТИ, УСЛОВИЯ ЗА УСПЕХ
Докторант Кирил Пенев 292

КРИПТОВАЛУТИТЕ КАТО ПЛАТЕЖНО СРЕДСТВО: ИКОНОМИЧЕСКА ЛОГИКА, ОГРАНИЧЕНИЯ И ПЕРСПЕКТИВИ
Докторант Красимир Иванов 299

СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА АНТИИНФЛАЦИОННАТА ПАРИЧНА ПОЛИТИКА НА ФЕДЕРАЛНИЯ РЕЗЕРВ И ЕЦБ (2021-2025)
Докторант Кристиян Варамезов 307

ОРГАНИЗАЦИОННО-ИКОНОМИЧЕСКИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ДОПЪЛНИТЕЛНОТО ДОБРОВОЛНО ПЕНСИОННО ОСИГУРЯВАНЕ В НЯКОИ СТРАНИ ОТ ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
Докторант Кристияна Милинова 316

РАЗВИТИЕ НА ПРЕДЯВЕНИТЕ ПРЕТЕНЦИИ КЪМ ГАРАНЦИОННИЯ ФОНД, СВЪРЗАНИ СЪС ЗАСТРАХОВКА „ГРАЖДАНСКА ОТГОВОРНОСТ НА АВТОМОБИЛИСТИТЕ“
Докторант Максим Колев 324

СЪСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ НА ФАРМАЦЕВТИЧНИЯТ ПАЗАР В БЪЛГАРИЯ
Докторант Маргарита Кръстева 331

ТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НА TGARCH МОДЕЛА ЗА ОЦЕНКА НА ПАЗАРНИЯ РИСК
Докторант Петър Джелепов 337

СРАВНИТЕЛНА ОЦЕНКА НА ШЕСТТЕ НАЙ-ГОЛЕМИ ПЕТРОЛНИ КОМПАНИИ В СВЕТА ЧРЕЗ ПАЗАРНИ МУЛТИПЛИКАТОРИ P/B, P/IOS И P/E
Докторант Ралица Иванова 342

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ФИНАНСОВОТО УПРАВЛЕНИЕ НА ЕВРОПЕЙСКИ ОБРАЗОВАТЕЛНИ ПРОЕКТИ, ПОРОДЕНИ ОТ РАЗЛИЧИЯ В ТЪЛКУВАНЕТО НА ПРОГРАМНИТЕ ИЗИСКВАНИЯ
Докторант Славейко Славков 348

СУРОВИННАТА БАЗА В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ КАТО ПРЕДПОСТАВКА ЗА ИНВЕСТИЦИОННА АКТИВНОСТ В МЕСОПРЕРАБОТВАТЕЛНИЯ СЕКТОР
Докторант Юли Станков 356

ДИГИТАЛНИТЕ РАЗПЛАЩАНИЯ И УПРАВЛЕНИЕТО НА ЛИЧНИЯ БЮДЖЕТ ПРИ СТУДЕНТИТЕ
Студент Галя Тулина 363

ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ПАЗАРИ ПРЕДИ И СЛЕД ЕВРОТО: СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА БАЛТИЙСКИТЕ СТРАНИ И ИЗВОДИ ЗА БЪЛГАРИЯ
Студент Ивайло Василев 369

СЧЕТОВОДСТВО, КОНТРОЛ, ОДИТ, СТАТИСТИКА И МАТЕМАТИКА

ЗА ОСНОВОПОЛОЖНИКА НА СВИЩОВСКАТА АКАДЕМИЧНА СЧЕТОВОДНА ШКОЛА - ПРОФЕСОР ГОСПОДИН ТОШЕВ
Проф. д-р Атанас Атанасов 381

УСТОЙЧИВОСТ НА СЕЛСКОСТОПАНСКИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ И КАЧЕСТВО НА ОТЧЕТНАТА ИНФОРМАЦИЯ
Prof. Dimitrios P. Petropoulos, PhD, доц. д-р Галина Чиприянова 386

SEMI-TENSOR PRODUCT FOR FINITE GAMES WITH DETERMINISTIC STRATEGY DYNAMICS: A TUTORIAL
Prof. Renato De Leone, PhD..... 395

ОТЧИТАНЕТО НА УСТОЙЧИВОСТТА В БАНКИТЕ В БЪЛГАРИЯ – ФАКТОР ЗА ПОВИШАВАНЕ НА ТЯХНАТА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТ
Доц. д-р Венцислав Вечев 404

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧНИ АСПЕКТИ НА ДИГИТАЛНАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ В ОТЧЕТНОСТТА
Доц. д-р Галина Чиприянова 410

ВЪРХУ НЯКОИ АСПЕКТИ ПРИ ПРИЛАГАНЕ НА СИСТЕМАТА ЗА НАТРУПВАНЕ И ТРАНСФЕР НА КРЕДИТИ (ECTS) ПРИ ОБУЧЕНИЕТО ПО СЧЕТОВОДСТВО В ОКС „БАКАЛАВЪР“
Доц. д-р Галя Иванова – Кузманова..... 424

ИЗСЛЕДВАНЕ НА НАГЛАСИТЕ НА СТУДЕНТИТЕ ПО СЧЕТОВОДСТВО КЪМ ИЗПОЛЗВАНЕ НА ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ В ОБУЧЕНИЕТО
Доц. д-р Даниела Александрова Георгиева..... 431

SUSTAINABILITY REPORTING IN THE PUBLIC SECTOR: INTERNATIONAL FRAMEWORKS, SECTOR-SPECIFIC CHARACTERISTICS AND PROSPECTS FOR BULGARIA
Доц. д-р Диана Папраданова..... 440

ИЗКУСТВЕНИЯТ ИНТЕЛЕКТ В СИСТЕМИТЕ ЗА АВТОМАТИЗИРАН КОНТРОЛ ВЪРХУ АВТЕНТИЧНОСТТА НА ЕВРОБАНКНОТИТЕ
Доц. д-р Зорница Ганчева 448

ГОТОВИ ЛИ СМЕ ЗА ОБЪРНАТО ПРЕПОДАВАНЕ ПО СЧЕТОВОДСТВО?
Доц. д-р Ива Монева 456

СТАНДАРТИЗИРАН ПОДХОД ЗА ПРЕДСТАВЯНЕ И ОПОВЕСТЯВАНЕ НА ИНФОРМАЦИЯ ЗА ФИНАНСОВИТЕ РЕЗУЛТАТИ ОТ ДЕЙНОСТТА НА ПРЕДПРИЯТИЯТА
Доц. д-р Иван Андреев..... 465

НЕСТАНДАРТНО ПРИЛОЖЕНИЕ НА КЛАСИЧЕСКИ ТЕХНИКИ ЗА ДЕТЕРМИНИРАН ФАКТОРЕН АНАЛИЗ
Доц. д-р Красимир Кулчев, гл. ас. д-р Галя Кушева 473

АНАЛИЗ НА ДИНАМИКАТА И СТРУКТУРАТА НА ЕМИСИИТЕ НА ВРЕДНИ ВЕЩЕСТВА В АТМОСФЕРАТА В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Красимира Славева..... 479

РАЗХОДИТЕ ЗА ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ ПО ФУНКЦИИ В БЪЛГАРИЯ – ДИНАМИКА, СТРУКТУРА И ЕВРОПЕЙСКИ СРАВНЕНИЯ
Доц. д-р Маргарита Шопова 489

ЦЕНТРАЛИЗИРАНОТО МИТНИЧЕСКО ОФОРМЯНЕ В ЕС – МИТ ИЛИ РЕАЛНОСТ
Доц. д-р Момчил Антов 499

СЧЕТОВОДНО ТРЕТИРАНЕ НА УСТОЙЧИВИТЕ ИНВЕСТИЦИИ В КОНТЕКСТА НА ТАКСОНОМИЯТА НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
Доц. д-р Николина Грозева 507

ЗНАЧЕНИЕ НА НЕФИНАНСОВАТА (ЕКОЛОГИЧНА) ИНФОРМАЦИЯ ЗА ПОСТИГАНЕ НА ФИНАНСОВА УСТОЙЧИВОСТ В АГРАРНИЯ СЕКТОР
Доц. д-р Павлина Димитрова 513

ДИГИТАЛНА КОХЕРЕНТНОСТ НА КОНТРОЛНАТА СИСТЕМА: ПЪТ КЪМ ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА ИНСТИТУЦИОНАЛНАТА ФРАГМЕНТАЦИЯ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Пепа Стойкова, Мариета Спасова 521

ДИНАМИЧНА КЛАСИФИКАЦИЯ НА ОБЛАСТИТЕ В БЪЛГАРИЯ СПОРЕД ПОКАЗАТЕЛИ ЗА ЛЕКАРСТВЕНИ ПРОДУКТИ, ЗАПЛАЩАНИ ОТ НЗОК
Доц. д-р Пламен Петков 526

ПРОФЕСИОНАЛНАТА ПРЕЦЕНКА В СЧЕТОВОДСТВОТО И СВЪРЗАНИТЕ С НЕЯ РИСКОВЕ: ПРОЯВЛЕНИЯ И ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА УПРАВЛЕНИЕ
Доц. д-р Радосвета Йорданова Кръстева-Христова 537

ПО ВЪПРОСА ЗА РЕНТАБИЛНОСТТА, ЛИКВИДНОСТТА И ОБРЪЩАЕМОСТТА НА ТЕКУЩИТЕ АКТИВИ НА ПРЕДПРИЯТИЕТО /МЕТОДИКА И МЕТОДОЛОГИЯ ЗА АНАЛИЗ/
Доц. д-р Росица Иванова 549

ПАРАДОКСИТЕ НА СЧЕТОВОДСТВОТО И СЧЕТОВОДНИТЕ ПРИНЦИПИ
Доц. д-р Светлозар Стефанов 557

ИНТЕГРИРАНЕ НА УСТОЙЧИВОСТТА В ОДИТА: МССУ 5000 И ТРАНСФОРМАЦИЯТА НА ОДИТОРСКАТА ПРОФЕСИЯ
Доц. д-р Силвия Костова 566

ИЗСЛЕДВАНЕ НА СТРУКТУРНАТА ДИНАМИКА НА ВЪГЛЕРОДНИТЕ ЕМИСИИ В АТМОСФЕРАТА
Доц. д-р Стела Касабова 574

СТРАТЕГИЧЕСКО УПРАВЛЕНСКО СЧЕТОВОДСТВО И ИНФОРМАЦИОННО ОСИГУРЯВАНЕ НА УСТОЙЧИВАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ НА БИЗНЕСА
Доц. д-р Галина Чиприянова, Цветелина Яламова, докторант 582

КОНТРОЛ И УПРАВЛЕНИЕ НА ФИНАНСОВОТО ЗДРАВЕ НА МАЛКИТЕ ОБЩИНИ В БЪЛГАРИЯ – ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
Гл. ас. д-р Дияна Иванова 591

БИБЛИОМЕТРИЧЕН АНАЛИЗ НА ДАНЪЧНИТЕ ФОРМАЛНОСТИ И АДМИНИСТРАТИВНАТА ТЕЖЕСТ
Гл. ас. д-р Желью Желев 599

ОСОБЕНОСТИ ПРИ ВЪЗЛАГАНЕТО НА ИНСПЕКЦИОННА ДЕЙНОСТ ОТ ОРГАНИТЕ НА ДФИ
Гл. ас. д-р Надежда Цветкова..... 606

ТРАНСФОРМАЦИЯ НА СЧЕТОВОДСТВОТО В КОНТЕКСТА НА РАЗВИТИЕТО НА ИЗКУСТВЕНИЯ ИНТЕЛЕКТ
Гл. ас. д-р Ралица Данчева 613

ЕКОЛОГИЧНО УПРАВЛЕНСКО СЧЕТОВОДСТВО – КАК ДА ГО ИЗПОЛЗВАМЕ
Гл. ас. д-р Росен Колев 621

КРЕДИТНИЯТ АНАЛИЗ КАТО САМОСТОЯТЕЛНА НАУЧНА И УЧЕБНА ДИСЦИПЛИНА: ПРЕДМЕТ, МЕТОД И ИНФОРМАЦИОННА ОСНОВА В КОНТЕКСТА НА SAF-T
Д-р Петър Петров..... 629

КОЕФИЦИЕНТ НА КРИЗИСНА ЛИКВИДНОСТ (CLR) И ИНДЕКС ЗА СТАБИЛНОСТ (PSI) КАТО РАННИ СИГНАЛИ В КРЕДИТНИЯ АНАЛИЗ: МЕТОДИЧЕСКА РАМКА И ЕМПИРИЧНА АПРОБАЦИЯ
Д-р Петър Петров..... 637

ОТЧИТАНЕ НА УСТОЙЧИВОСТТА В ОРГАНИЗАЦИИТЕ ОТ ПУБЛИЧНИЯ СЕКТОР В БЪЛГАРИЯ – НОРМАТИВНИ И ИНФОРМАЦИОННИ АСПЕКТИ
Докторант Веселина Тодорова..... 645

СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА ОСНОВНИТЕ ИКОНОМИЧЕСКИ ПОКАЗАТЕЛИ В СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО, ИЗЧИСЛЕНИ ПОСРЕДСТВОМ ИКОНОМИЧЕСКИТЕ СМЕТКИ ЗА СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО И СИСТЕМАТА ЗА ЗЕМЕДЕЛСКА СЧЕТОВОДНА ИНФОРМАЦИЯ
Докторант Гергана Павлова 657

НОРМАТИВНА РАМКА И АДМИНИСТРАТИВНИ ПРОЦЕДУРИ ПРИ ПРИЕМА НА ЧУЖДЕСТРАННИ СТУДЕНТИ В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ
Докторант Диана Маринкова..... 666

ДИНАМИКА И СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА ИНДЕКСА НА ЧОВЕШКОТО РАЗВИТИЕ: МЯСТОТО НА БЪЛГАРИЯ В ЕВРОПА
Докторант Диана Мутафова 672

ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ, ПОДХОДИ И МЕТОДИ ПРИ ИЗВЪРШВАНЕТО НА СЪДЕБНО-СЧЕТОВОДНИ ЕКСПЕРТИЗИ
Докторант Димитър Иванов..... 680

СЧЕТОВОДСТВОТО В СЪВРЕМЕННАТА ИНФОРМАЦИОННА СРЕДА
Докторант Дияна Попова 689

ВНЕДРЯВАНЕ НА ОТЧЕТНОСТТА ЗА УСТОЙЧИВОСТТА В ПРЕДПРИЯТИЯТА – ОРГАНИЗАЦИОННИ И ПРАКТИЧЕСКИ АСПЕКТИ
Докторант Ивайло Кънев..... 698

ПРИЛОЖЕНИЕ НА МАШИННОТО ОБУЧЕНИЕ ЗА ПРОГНОЗИРАНЕ НА НЕОБХОДИМИТЕ КОЛИЧЕСТВА АНТИДИАБЕТНИ ЛЕКАРСТВА
Докторант Иван Митков 706

ПРОФЕСИОНАЛНИТЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ НА СЧЕТОВОДНИЯ ПЕРСОНАЛ И КАЧЕСТВОТО НА ОТЧЕТНАТА ИНФОРМАЦИЯ
Докторант Иван Николов 714

ФОРМИРАНЕ И ПРЕДСТАВЯНЕ НА ФИНАНСОВИЯ РЕЗУЛТАТ (ТЕОРЕТИЧНИ ПОДХОДИ, МЕЖДУНАРОДНИ И НАЦИОНАЛНИ СЧЕТОВОДНИ РАЗБИРАНИЯ)
Докторант Ивелина Панайотова 721

МЕТОДИ ЗА ИЗМЕРВАНЕ НА БЕДНОСТТА –СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА АБСОЛЮТНИЯ, ОТНОСИТЕЛНИЯ И СУБЕКТИВНИЯ ПОДХОД
Докторант Нуридин Нуридин 731

ОТЧЕТНИЯТ ПРОЦЕС В ПРЕДПРИЯТИЕТО – СЪЩНОСТ, СТРУКТУРА И ОСНОВНИ ЕТАПИ
Докторант Пламена Николова 743

ОТЧЕТНОСТТА ЗА УСТОЙЧИВОСТ КАТО ИНСТРУМЕНТ ЗА ИНТЕГРИРАНО УПРАВЛЕНИЕ НА ПРЕДПРИЯТИЕТО
Докторант Рая Темнялова 754

ОСОБЕНОСТИ НА КОНТРОЛА ВЪРХУ ЕВРОПЕЙСКИТЕ СРЕДСТВА ПРИ ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА ДИРЕКТНИТЕ ПЛАЩАНИЯ
Докторант Снежана Ясенова Парушева-Ламбева 764

КРЕДИТНИЯТ РЕЙТИНГ КАТО ФАКТОР ЗА УСТАНОВЯВАНЕ НА КРЕДИТОСПОСОБНОСТТА
Докторант Стоянка Бозвелиева 773

СЧЕТОВОДНАТА ПРОФЕСИЯ В КОНТЕКСТА НА ЕТИЧНИТЕ НОРМИ, ЕТИЧНА ПРЕЦЕНКА И ПРОФЕСИОНАЛНО РЕШЕНИЕ
Докторант Таня Димитрова Станева 780

ОСОБЕНОСТИ НА ВЗЕМАНИЯТА КАТО ОТЧЕТНИ ОБЕКТИ В ПЪТНОСТРОИТЕЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ
Докторант Цветелина Мишонова 789

СЧЕТОВОДНАТА ПРОФЕСИЯ В КОНТЕКСТА НА ЕТИЧНИТЕ НОРМИ, ЕТИЧНА ПРЕЦЕНКА И ПРОФЕСИОНАЛНО РЕШЕНИЕ

Таня Димитрова Станева, докторант[1]

Резюме: *Съвременната счетоводна професия функционира в среда на нарастваща нормативна сложност, технологична трансформация и засилени обществени очаквания към качеството и надеждността на финансовата и нефинансовата информация. В тези условия спазването на нормативните и професионалните изисквания е необходимо, но не винаги достатъчно условие за етично професионално поведение. Особено значение придобива способността на професионалния счетоводител да разпознава етичния проблем, да извършва аргументирана професионална преценка и да трансформира тази преценка в конкретно професионално действие.*

Настоящият доклад разглежда професионалната етика чрез изследване на механизма на етичното професионално решение и факторите, които могат да въздействат върху него. Фокусът е поставен на организационната среда, икономическата зависимост, когнитивните отклонения и технологичния натиск. Изследването се основава на концепциите за доверие, прозрачност и обществена отговорност, които изграждат ядрото на счетоводната професия.

Ключови думи: *професионална етика, професионална преценка, етично решение, счетоводна професия, обществен интерес, изкуствен интелект, етична устойчивост*

JEL: A13, M00, M41

THE ACCOUNTING PROFESSION IN THE CONTEXT OF ETHICAL STANDARDS, ETHICAL JUDGMENT AND PROFESSIONAL JUDGMENT

Tanya Dimitrova Staneva, a doctoral student[2]

Abstract: T*he modern accounting profession operates in an environment of increasing regulatory complexity, technological transformation and heightened public expectations for the quality and reliability of financial and non-financial information. In these conditions, compliance with regulatory and professional requirements is a necessary, but not always sufficient condition for ethical professional behavior. Of particular importance is the ability of the professional accountant to recognize an ethical problem, to make a reasoned professional judgment and to transform this judgment into a specific professional action.*

[1] Staneva.tanya.ts@gmail.com, Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ – Свищов

[2] Staneva.tanya.ts@gmail.com, D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov, Bulgaria

This report examines professional ethics by examining the mechanism of ethical professional decision-making and the factors that can affect it. The focus is on the organizational environment, economic dependence, cognitive biases and technological pressures. The study is based on the concepts of trust, transparency and public responsibility, which form the core of the accounting profession.

Key words*: professional ethics, professional judgment, ethical decision, accounting profession, public interest, artificial intelligence, ethical sustainability*

JEL: A13, M00, M41

1. Въведение

Професионалната етика в счетоводството традиционно се свързва с установяването на принципи и правила, чрез които се очертават границите на допустимото професионално поведение. Съвременната стопанска среда обаче поставя счетоводителя пред ситуации, при които формалното познаване и спазване на правилата не предоставя автоматично еднозначен отговор. Значителна част от професионалната дейност предполага оценки, избор между допустими алтернативи, интерпретиране на икономически факти и преценка на тяхното подходящо представяне.

Между нормативното правило и крайния професионален резултат съществува пространство на професионална преценка. Именно в него възниква фундаменталният въпрос дали едно решение, което е формално допустимо, непременно е и етично приемливо. Международният етичен кодекс на IESBA е изграден като принципно ориентирана рамка: освен фундаменталните принципи той съдържа концептуален подход за идентифициране, оценяване и адресиране на заплахите за тяхното спазване (Ishwara & Mekonnen, 2024). Това предполага активна професионална преценка, а не механично търсене на забрана.

Обект на настоящото изследване е професионалната етика в счетоводната професия. Предмет е процесът на формиране на етичната професионална преценка и факторите, които оказват влияние върху превръщането ѝ в професионално действие. Целта е да се изследва връзката между нормативно установените етични принципи и индивидуалното професионално решение и на тази основа да се предложи концептуален модел за оценка на етичната устойчивост при професионалното счетоводно решение.

За реализиране на целта се поставят следните задачи: да се анализира механизмът на етичното решение; да се идентифицират факторите, способни да компрометират професионалната преценка; да се оцени влиянието на технологичната трансформация върху етичната отговорност; и да се систематизират елементите на модел за етична устойчивост. Основната теза е, че етичното поведение не може да бъде гарантирано единствено чрез профе-

сионални кодекси и нормативни ограничения, а предполага устойчива способност за етична професионална преценка, в която нормативното съответствие, компетентността, организационната среда, личната отговорност и общественият интерес се интегрират в процеса на вземане на решение.

2. Счетоводната теория и необходимостта от задълбочаване на специализираните познания в областта на професионалната етика. От нормативното съответствие към етичната професионална преценка

Една от съществените особености на професионалната етика е разграничението между нормативно допустимо и етично приемливо поведение. Правната норма очертава задължителната граница на поведението, а професионалният стандарт конкретизира изискванията към изпълнението на определена дейност. Етичната преценка поставя допълнителен въпрос – дали избраното действие е съвместимо с ценностите и обществената функция на професията.

Това разграничение е особено значимо в счетоводството, където множество решения предполагат оценки и допускания. Определянето на обезценка, провизии, приблизителна счетоводна оценка, преценката относно действащо предприятие или изборът между допустими счетоводни политики могат да съдържат диапазон от професионално защитими решения. Следователно техническата защитимост на дадено третиране не означава автоматично етична неутралност на неговото използване.

Показателен е хипотетичен случай, при който ръководството предлага оценка, намираща се в допустим диапазон, но систематично избира стойността, която води до най-благоприятен финансов резултат. Изолирано разгледана, оценката може да бъде допустима. Анализирана в контекста на намерението, икономическата същност и въздействието върху потребителите на информацията, ситуацията придобива различно етично измерение.

Така професионалната етика започва там, където счетоводителят преминава отвъд въпроса „Мога ли да направя това?“ и поставя въпросите „Следва ли да го направя?“, „Какво е икономическото съдържание на решението?“ и „Какви последици създава то за потребителите на информацията?“. Именно този преход от базирани на съответствие поведение към професионална преценка, основана на принципи е съществен за съвременната професионална идентичност.

3. Счетоводната практика в контекста на професионално-етичните дилеми

3.1 Механизъм на етичното професионално решение

Етичното решение не възниква като единичен момент, а представлява процес. В класическия модел на Rest моралното поведение се разглежда чрез

последователни компоненти – разпознаване на моралния проблем, формиране на морална преценка, установяване на морално намерение и реализиране на поведението (Rest, 1986). Приложен към счетоводната професия, този подход позволява да бъде анализирана не само правилността на крайния избор, а и причините за възможния разрив между знание, преценка и действие.

- Разпознаване на етичния проблем

Първото условие за етично решение е професионалистът да разпознае, че ситуацията съдържа етичен проблем. Това невинаги е очевидно. Счетоводителят може да възприеме поставения въпрос единствено като технически – например коя стойност е допустима – без да идентифицира, че изборът е мотивиран от стремеж към предварително определен финансов резултат.

Следователно отклонението от етично поведение невинаги започва с осъзнато решение за нарушение. То може да започне по-рано – с неразпознаване на моралното измерение на професионалната ситуация. Това обосновава необходимостта професионалната подготовка да развива не само знания за правилата, а и етична чувствителност.

- Етична и професионална преценка

След разпознаването на проблема професионалистът трябва да оцени възможните действия. Нормативните правила имат съществена, но не изчерпателна роля. Необходимо е да бъдат анализирани фактите, заинтересованите страни, професионалните задължения, потенциалните последици и приложимите фундаментални принципи.

Емпиричното изследване на Ishwara и Mekonnen сред 309 професионални счетоводители установява положителни връзки между морално разпознаване, морална преценка и морално намерение, като моралната преценка има посредническа роля между разпознаването на проблема и намерението за действие (Ishwara & Mekonnen, 2024). Резултатът е съществен: самото осъзнаване на етичния проблем не гарантира правилно действие; необходима е способност за аргументирана оценка на алтернативите.

- Разривът между етична преценка и етично действие

Най-сложен е преходът между знанието кое е правилно и готовността това решение да бъде реализирано. Професионалният счетоводител може правилно да идентифицира проблема и да достигне до етично обосновано решение, но да се въздържи от действие поради страх от загуба на клиент, работно място, възнаграждение, професионални възможности или конфликт с ръководството.

За целите на настоящото изследване тази ситуация се определя като „разрив между етична преценка и етично действие“ – състояние, при което професионалистът разпознава и оценява правилно етичния проблем, но външен или вътрешен натиск възпрепятства превръщането на преценката в действие.

3.2 Фактори, компрометиращи професионалната преценка

- Икономическа зависимост и професионален натиск

Счетоводната професия съществува в специфична икономическа среда. Професионалистът получава възнаграждение от организация или клиент, чиито действия същевременно трябва да оценява обективно. Това поражда структурно напрежение между икономическия интерес и професионалната отговорност.

Етичният риск не възниква единствено при изрично искане за нарушение. Значително по-трудни са ситуациите на постепенно влияние: „само тази година“, „това е в допустимите граници“, „всички го правят“, „следващия период ще го коригираме“. Повтарянето на малки компромиси може постепенно да нормализира поведение, което първоначално би било разпознато като проблемно.

- Организационна култура и „тон на върха“

Индивидуалното етично поведение не може да бъде анализирано независимо от организационната среда. Организация, в която финансовият резултат се възнаграждава независимо от начина на неговото постигане, създава различни поведенчески стимули от организация, в която прозрачността, професионалната аргументация и възможността за несъгласие се приемат като ценност.

Литературният обзор на Alberti, Bédard, Bik и Vanstraelen показва, че културата в одиторските фирми е най-силно ориентирана към качество, когато лидерството поставя професионализма над комерсиализма, насърчава етичната преценка и създава условия за професионално учене (Alberti et al., 2022). Оттук следва, че „тон на върха“ не е декларативна категория; той се материализира чрез системите за възнаграждение, реакцията към несъгласие, отношението към грешките и реалната възможност професионалистът да откаже действие.

- Социална отговорност и обществен интерес

Особено значими са резултатите на Ishwara и Mekonnen относно етичния климат. При изследваните 309 професионални счетоводители социалната отговорност се установява като необходимо условие за морална преценка и морално намерение, докато законите и професионалните кодекси не се проявяват като такова необходимо условие. Същевременно и двата фактора са значими предиктори в структурния модел (Ishwara & Mekonnen, 2025).

Този резултат не обезценява професионалните правила, а показва границата на тяхната самостоятелна ефективност. Кодексът може да дефинира очакваното поведение, но не може механично да създаде вътрешното убеждение, че професионалистът има отговорност и към лица, различни от непосредствения работодател или клиент. Именно тук се проявява обществената функция на счетоводната професия.

3.3 Когнитивните отклонения като етичен риск

Етичният риск не произтича единствено от съзнателно недобросъвестно поведение. Професионалната преценка може да бъде компрометирана и от когнитивни отклонения – систематични особености на човешкото мислене, които влияят върху начина, по който информацията се възприема, селектира и оценява.

• потвърдително пристрастие – търсене и придаване на по-голяма тежест на информация, потвърждаваща предварително формирано мнение;

• склонност към закотвяне – прекомерно влияние на първоначално предоставена стойност или оценка;

• пристрастност към наличността – надценяване на информацията, която е по-лесно достъпна или по-скорошна;

• групово мислене – потискане на индивидуалното критично мислене с цел запазване на груповото съгласие;

• пристрастия към автоматизацията – склонност към неоправдано доверие в резултат, генериран от технологична система.

Значението на тези отклонения е, че те могат да нарушат обективността, без професионалистът да има съзнателно намерение да действа неетично. Поради това съвременната професионална етика следва да включва и професионално самонаблюдение – способност счетоводителят критично да анализира начина, по който самият той достига до своите решения.

3.4 Когнитивните отклонения като етичен риск

Технологичната трансформация променя съществено счетоводната професия. Автоматизираното осчетоводяване, анализът на големи масиви от данни, машинното обучение и генеративният изкуствен интелект вече могат да подпомагат дейности, които традиционно са изисквали значителен човешки професионален ресурс. Това не премахва етичната отговорност, а променя средата, в която тя се реализира.

Технологичните изменения в Кодекса на IESBA, включени в действащата рамка, поставят по-голям акцент върху компетентността, дължимата грижа и използването на технологични резултати IESBA, 2023; (IESBA, 2025). Публикацията на IESBA Staff от 2026 г. прилага характеристично ориентиран подход към етичните рискове на нововъзникващите технологии, включително изкуствен интелект, машинно обучение, технологии за разпределени регистри, квантови изчисления и роботизирана автоматизация на процеси (IESBA Staff, 2026).

- Пристрастие към автоматизация и рискът от отслабване на професионалната автономност

Особено съществен риск е „Пристрастие към автоматизация“ – склонността автоматизираният резултат да бъде приеман като по-надежден от собствената професионална преценка. В счетоводната практика това може

да се прояви чрез автоматично приемане на предложена класификация, некритично използване на AI при анализ на договор, приемане на алгоритмично идентифицирани рискове като изчерпателни или използване на генерирана счетоводна и данъчна интерпретация без проверка на първичния нормативен източник.

Sutton, Arnold и Holt поставят проблема за намаляване на уменията при прекомерна автоматизация и подчертават необходимостта човекът да остане релевантен в професионалното решение (Sutton, Arnold & Holt, 2018). Така технологията, създадена да намалява човешката грешка, може при некритично използване да създаде нов тип грешка – отказ от собствена професионална преценка.

- Двойственият етичен ефект на интелигентните технологии

Влиянието на технологиите върху етичното поведение не е еднопосочно. Bai et al. установяват двоен ефект на осведоменост за интелигентните технологии върху неетичното вземане на решения от счетоводители: когато технологията се възприема като предизвикателство, тя може да намали саморегулацията и риска от неетично решение; когато се възприема като заплаха, включително заплаха от заместване на работното място, ефектът може да бъде обратен (Bai, M., Zhang, H., Zhang, J., Jiang, Y., & Xu, J. (2025)).

Оттук може да се изведе важно заключение: самата технология не е етично положителна или отрицателна. Критичен е начинът, по който тя се интегрира в професионалната среда и в индивидуалната преценка. Технологичното подпомагане може да доведе до по-добра информация и по-качествена преценка, но може и да породи прекомерно доверие, загуба на експертност, несигурност и отслабване на професионалната автономност.

- Компетентност, проверимост и конфиденциалност

Фундаменталният принцип на професионална компетентност и дължима грижа придобива ново съдържание в условията на AI. Не е достатъчно счетоводителят да умее да използва определена система; той трябва да разбира достатъчно добре нейните ограничения, източниците на данни и възможните грешки, за да може да оцени кога резултатът не следва да бъде използван.

Може да бъде формулиран практически принцип: професионалистът не следва да основава съществено професионално решение на технологичен резултат, който не може в разумна степен да разбере, провери и защити. Това е особено важно при генеративните системи, при които убедителната форма на отговора не е гаранция за фактическа или нормативна достоверност.

AI създава и самостоятелно предизвикателство по отношение на конфиденциалността. Счетоводната професия работи с финансови, търговски, персонални и стратегически данни. Следователно професионалната грижа трябва да обхваща не само забраната за неразрешено разкриване, а целия

жизнен цикъл на информацията – въвеждане, обработване, съхраняване, споделяне и унищожаване.

4. **Заключение**

В резултат от извършеното изследване може да се заключи, че съвременното развитие на счетоводната професия изисква разширяване на традиционното разбиране за професионална етика. Наличието на етичен кодекс, нормативни ограничения и професионални стандарти е необходимо условие за функционирането на професията, но не представлява достатъчна гаранция за етично професионално поведение. Между нормата и действието стои професионалната преценка.

Способността на счетоводителя да разпознава етичния проблем, да оценява алтернативите, да идентифицира влиянието на икономическия, организационния, когнитивния и технологичния натиск и да защити професионално обоснованото решение представлява същинска проява на етична компетентност.

Технологичната трансформация допълнително увеличава значението на тази способност. Изкуственият интелект може да промени начина, по който информацията се обработва, анализира и интерпретира, но не отменя личната професионална отговорност. Професионалната преценка не следва да бъде делегирана на алгоритъм без критична проверка и професионална защита.

В среда, в която все по-голяма част от техническата обработка на информация може да бъде автоматизирана, независимата професионална и етична преценка се превръща не в остатъчна, а в една от основните характеристики, определящи обществената стойност на професионалния счетоводител.

Използвани източници

Alberti, C. T., Bédard, J. C., Bik, O., & Vanstraelen, A. (2022). Audit Firm Culture: Recent Developments and Trends in the Literature. European Accounting Review, 31(1), 59–109. https://doi.org/10.1080/09638180.2020.1846574

Bai, M., Zhang, H., Zhang, J., Jiang, Y., & Xu, J. (2025). Challenging or Threatening? The Double-Edged Sword Effect of Intelligent Technology Awareness on Accountants' Unethical Decision-Making. Journal of Business Ethics, 197(1), 159–175. https://doi.org/10.1007/s10551-024-05768-y

International Ethics Standards Board for Accountants (IESBA). (2023). Final Pronouncement: Technology-related Revisions to the Code. International Federation of Accountants.

International Ethics Standards Board for Accountants (IESBA). (2025). Handbook of the International Code of Ethics for Professional Accountants (including International Independence Standards). International Federation of Accountants.

International Ethics Standards Board for Accountants Staff. (2026). Emerging Technologies: A Characteristics-Based Approach to Ethical Considerations for Professional Accountants. International Federation of Accountants.

Ishwara, P., & Mekonnen, N. (2024). Ethical decision-making dynamics: insights from professional accountants. Cogent Business & Management, 11(1), 2301138. https://doi.org/10.1080/23311975.2023.2301138

Ishwara, P., & Mekonnen, N. (2025). The role of ethical climate types in professional accountants' ethical decision-making: a necessary condition analysis (NCA). Accounting Research Journal, 38(5–6), 581–608. https://doi.org/10.1108/ARJ-01-2025-0028

Rest, J. R. (1986). Moral Development: Advances in Research and Theory. New York: Praeger.

Sutton, S. G., Arnold, V., & Holt, M. (2018). How Much Automation Is Too Much? Keeping the Human Relevant in Knowledge Work. Journal of Emerging Technologies in Accounting, 15(2), 15–25. https://doi.org/10.2308/jeta-52311